

811.163.41'35

811.163.41'373.45

<https://doi.org/10.18485/sj.2023.28.1.17>**МАЈА М. ДИМИТРИЈЕВИЋ***

Универзитет у Крагујевцу

Факултет педагошких наука, Јагодина

Оригинални научни рад

Примљен: 18.10.2022.

Прихваћен: 13.12.2022.

ПИСАЊЕ ФОРМАЦИЈА СА СТРАНОМ ПРЕПОЗИТИВНОМ КОМПОНЕНТОМ**

У раду се даје преглед правописних решења за спојено, одвојено и полусложеничко писање формација са препозитивном компонентом страног порекла према важећем и ранијим издањима правописа и језичко-правописних приручника. Компаративно се приказују формације издвојене из одељка о писању именица и коментарише сталност, односно промене у начину њиховог записивања. Уместо комплетног методолошког оквира, даје се само анализа за овај рад релевантних резултата правописног анкетног упитника за студенте почетне и завршне године Факултета педагошких наука у Јагодини на студијском програму *Учитељ*. Указује се на могућу повезаност анализираних резултата са нестабилним и променљивим правописним узусима, нарочито за новију лексику, али и са комплексним системом критеријума за спојено и одвојено писање речи.

Кључне речи: правопис, језичко-правописни приручници, препозитивна компонента страног порекла, спојено и одвојено писање.

Састав лексике српског језика се непрекидно усложњава прихватањем интернационализама као равноправних и понекад тешко заменљивих јединица, нарочито у неформалном комуницирању. Истовремено се у области

---

* maja0205@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања у оквиру билатералног пројекта „Кризе, изазови и савремени образовни систем” који реализују Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу (Србија) и Филозофски факултет Универзитета Црне Горе (Црна Гора) (2021–2023).

познавања и примене правописних регула појављују различити проблеми „око трансформисања говора у писмо” (Симић 1991: 37), односно у вези са бележењем одређених формација које садрже страну компоненту. Стварање именичких полусложеница и сложеница новијег типа, где су почетне саставнице, углавном страног порекла, са статусом или форманата или префиксоида¹, а то значи друкчије од наслеђених модела, показало се као посебно комплексно и проблематично нормативно подручје (Ивић и др. 2007: 99; Правопис 2010: 77). Како је ова лексичка категорија надишла оквире језика појединих струка и достигла значајан удео у општем фонду, у новијим истраживањима све чешће се разматра писање твореница са префиксоидима, двочланих назива са индеклинабилном именицом у функцији детерминатора и коментаришу се правописна решења за нове речи у штампаним медијима.² Указује се на то да „експанзија твореница са новим префиксоидима уноси још више проблема пошто, очито, критеријуми нису добро устројени”, да је нормирање ишло од појединачних примера, па је ту и настао проблем у вези са критеријалношћу (Ђуровић 2019: 101). Једна од значајних напомена јесте „да је неопходно у правопису поставити јасне критеријуме састављеног и растављеног писања, који неће истоврсне примјере сврставати у различите групе, а разнотипске у исту групу, што је најјаснији показатељ несистемности и некритеријалности правописних правила” (Ковачевић 2019: 91).

Од објављивања *Правописа* из 1993. до појаве актуелно важећег издања из 2010. године у Републици Србији били су у оптицају и други језичко-правописни приручници у којима се појављују опречна решења и различите аргументације за бележење појединих формација са страном препозитивном компонентом.³ Правописна проблематика у чијем су средишту формације са

¹ Префиксоидима се називају непроменљиви облици, претежно страног порекла, који се слично префиксима комбинују с другим кореном, али имају значење целих речи. Неки од њих се пишу увек састављено (*хидро-*, *термо-*, *евро-*). За неке од најчешћих је *Правопис* (2010) одредио двојак, па и тројак начин писања (састављено, са цртицом, у две речи), зависно од значења, акцента и самосталности саставних делова. Овде могу да се уброје компоненте страног порекла као нпр.: *ауто*, *авио*, *аеро*, *фото*, *радио*, *видео*, *стерео*, *аудио*, *кино*, *макро*, *микро*, *макси*, *мини*, *екстра*, *супер*, *квази*, *екс* и сл. „Нормативисти су каснили за продором ове врсте иновација и умножавањем сличних склопова, а процене степена сраслости у одмеравању значењских и формалних момената често су бивале несигурне и субјективне, јер су, по правилу, уистину у питању нијансе” (*Правопис* 2010: 77). Из тих се разлога успостављало углавном лексичко нормирање, односно прибегавало се решавању појединачних ортографски спорних случајева.

² Реферати са научног скупа „Актуелна питања српског правописа” одржаног у Андрићграду 13. 10. 2018. објављени су у зборнику радова *Нови прилози српском правопису* (прир. Милош Ковачевић), Нови Сад: Матица српска – Вишеград: Андрићев институт, 2019.

³ За потребе овог рада користили смо се следећим издањима: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Маго Пижурница, *Правопис српскога језика* (измењено и допуњено екваско издање), Нови Сад: Матица српска, 2010. (Иван Клајн је у овом издању потписан као рецензент, док се Милорад Дешић појављује као један од редактора); Милан Шипка, *Правописни речник српског језика са правописно-граматичким саветником*, Нови Сад: Прометеј, 2010; Иван Клајн, Милан Шип-

страном препозитивном компонентом усложњена је њиховом различитом природом и различитим пореклом. У *Српском језичком приручнику* (Ивић и др. 2007: 99) истиче се да управо за именичке појмове, поред наведених општих критеријума, на свест о сраслости и на правописне узусе и тенденције утичу и други моменти,⁴ а они су разумљиви и прихватљиви углавном ужем кругу језичких стручњака и захтевају солидно предзнање да би се њима овладало. Отуда је циљ рада упоредна анализа нормативних захтева за писање издвојених примера, али и дискусија резултата правописне анкете (сачињене управо од питања са поменути примерима сложеница, полусложеница и синтагми са страним формантима) у којој је учествовао одабран узорак студентске популације⁵. На основу добијених резултата и степена (не)усаглашености одговора испитаника у односу на решења која прописује актуелни *Правопис*, могуће је донекле претпоставити чиме су условљене грешке и дилеме у ортографској пракси анкетираних студената. Управо из тих разлога полазимо од критеријума, образложења и примера истакнутих у поглављу „Спојено и одвојено писање речи” у *Правопису* из 2010 (т. 81–88).

Значењски и формални критеријуми побројани су на почетку поглавља о спојеном и одвојеном писању речи (*Правопис* 2010: 74), али је одмах наглашено да им је карактер релативан и да је ова материја нормирана додатно разрађивана спрам врсте речи.⁶ Иако се за доследност у примени норме захтева и очекује поједностављење у категоризацији и редуковање дублетних облика, због новије лексике се и даље тешко дефинишу „свеобухватна, јасна и лако применљива правила”⁷ (*Правопис* 2010: 78). Међутим, низови примера са илустративном

ка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј, 2007; Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, *Српски језички приручник*, четврто издање, Београд: Београдска књига, 2007; Милорад Дешић, *Правопис српског језика – приручник за школе* (шесто издање), Земун: Нијанса, 2004; Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица (прир.), *Правопис српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 1993.

⁴ Аутори овог приручника наводе да се као додатни критеријум појављује и то да ли спој представља јединствен појам, нову појмовну и лексичку јединицу – или слободну, окационалну комбинацију која настаје у склопу реченице. Тако бисмо с једне стране имали стабилне лексеме, „јединице које по смислу представљају једну реч (*пингпонг, рентакар*), а на другој некад уобичајене а некад случајне комбинације непроменљивог детерминатива и разноликих именица (*експрес* чишћење, *експрес* ресторан)”. Такође се истиче важност функције детерминатива – да ли се јавља искључиво у сложеним речима (*мега-, социјал-, поли-*) или је обичан и као осамостаљена, одвојена јединица (у значењу именице или непроменљивог придева односно прилога: *мини, експрес, бруто*).

⁵ Узорак су чинили студенти почетне и завршне године основних академских студија Факултета педагошких наука у Јагодини на студијском програму *Учитељ*, о чему ће више речи бити у одељку рада где се разматрају садржај и резултати правописних захтева који су испитаницима постављени.

⁶ М. Ковачевић (2019: 86) сматра да је то „правопису непримјерен ’трактат’”.

⁷ С. Ђуровић (2019: 99), с друге стране, изричито заступа становиште да „у правопису правила морају бити јасна и недвосмислена”.

функцијом и преглед инструктивних образаца, премда засновани на претходно изложеним правилима или значењским сродностима, могу због своје бројности, посебних напомена и изузетака – да отежају и учење и запамћивање.

Одвојено писање двочланих спојева нормирано је у следећим случајевима (*Правопис* 2010: 81, т. 86): „а. двочлани спојеви чији је први члан непроменљива реч (најчешће страног порекла, новије су углавном англицизми), која се схвата као придев”⁸; „б. спојеви код којих је прва реч изван оваквих веза променљива и најчешће значи симболичко (заштићено) име, фирму и сл.”⁹ и „в. спојеви чији је први члан изван оваквих веза такође променљив и има општију (самосталну) употребу”¹⁰.

Критеријум полусложеничког писања именичких склопова са формантима страног порекла захтева да се прва саставница одликује непроменљивошћу, ако се при томе изузму „класични интернационализми који се постојано пишу спојено” (*Правопис* 2010: 77). У т. 83 побројане су одређене сложенице, с тим што се уз поједине дају и одступања, у виду полусложеничког записа, али се не експлицира таква диференцијација (*Правопис* 2010: 77–78). Од понуђених примера издвајамо оне који су унесене у правописни упитник намењен испитаницима: *аутопортрет* (**ауто-** се појављује у значењу ’само’ и ’сопствени’), *макроплан*, *мегахит*, *термоизолација*, *термо-чаране*, *хиперинфлација*.

Следећа тачка (т. 84) успоставља дистинкцију у значењу и писању појединих спојева са страним препозитивним елементом нудећи „богато илустровани преглед инструктивних образаца, груписаних према значењским сродностима” (*Правопис* 2010: 78). Тако се **ауто** у значењу скраћенице за именицу аутомобил или придев аутомобилски и аутомобилистички пише са цртицом: *ауто-пут*, *ауто-трке*. Када му је значење повезано са оним што се односи на ваздух (’ваздушни’, ’ваздухопловни’), **аеро** је део полусложенице и пише се са цртицом: *аеро-клуб*, *аеро-митинг*. Уколико се префиксоид **фото** користи у значењу ’светлосни’, добијамо сложеницу *фототерапија*. Друго значење исте саставнице може да се тиче фотографије, па се тада записује са цртицом: *фото-апарат*, *фото-копирница*.¹¹ *Правопис* налаже писање са

⁸ Наведено правописно решење илустровано је синтагматским спојевима као што су: *портал машина*, *андерграунд писац*, *фитнес тренер*, *стендај аранжман* итд.

⁹ Неки од примера су: *јота аутомобили*, *панасоник телевизор*, *Симпо намештај*, *карнек папир*, *јафа кекс* и др.

¹⁰ За илустровање овог правила послужили су следећи примери: *допинг контрола*, *интернет адреса*, *жиро рачун* и сл., али наведеним правилом они нису сасвим јасно одвојени од правила под т. 81а: „У објашњењима која нуди *Правопис* Матице српске није до краја јасан критеријум о спојеном и одвојеном писању оваквих речи о чему сведоче примери *имејл-адреса* (88.б.) и *интернет адреса* (86. в.)” (Лончар Раичевић 2019: 121).

¹¹ Наведени су и сложенички облици (*фотограф*, *фотографија*, *фототека*), али их ми овом приликом не узимамо у обзир јер нису понуђени студентима-испитаницима. Међутим, на 485. страни у *Речнику* као интегралном делу *Правописа* стоји: „(б) са цртицом: *фото-синтеза*,

цртицом у јединицама са творбеним елементом **радио** који се односи на сам уређај или на оно што потиче од њега – радијски: *радио-станица*¹². Формант **видео** се у споју *видео-бим* пише са цртицом. Компонента **мини** пише се спојено у речи *минибус*, а са цртицом у споју *мини-маркет* пошто је српска замена (‘врло мали, минијатуран’) углавном недовољно адекватна.

Одвојено се пишу двочлани спојеви чији је први члан непроменљива реч најчешће страног порекла и англицизам, а схвата се као придев – *фитнес тренер* (т. 86а) и спојеви чији је први члан променљив и има општију (само-сталну) употребу – *жиро рачун* (т. 86в) (Правопис 2010: 81).

У сфери новије лексике страног порекла, превасходно оних лексема које потичу из енглеског језика, примењују се формална и семантичка правила која важе за домаће речи. Ако су спојеви тешко уклопиви у постојеће обрасце и недовољно значењски прозирни, углавном се преноси правопис језика из којег се речи преузимају. Тако се спојено пише: *бодибилдер, лаптоп, лајтмотив* (т. 88а), а са цртицом: *етно- село, зоо-врт, имејл-адреса, фер-плеј* (али *фер игра, фер однос*), *топ-модел, фри-шоп, слајд-шоу* (*лајтшоу* се у значењу ‘игра светлости’ пише састављено), *онлајн-књижара* (т. 88б).

У упоредну анализу за ову област језичке норме укључићемо исте или сличне примере из још неколико поменутих релевантних приручника (објављених у периоду од 1993. до 2010) будући да се као њихови аутори појављују и неки од приређивача и редактора актуелног *Правописа*. Упоредивањем записа у издањима *Правописа* из 1993. и 2010. запажамо да се у оквиру одабраног корпуса неколико сложеница у међувремену трансформисало у полусложенице (*ауто-пут, аеро-клуб, аеро-митинг, фото-апарат : фототехника, фото-копирница : фотонапир*). Неопходно је, ипак, обухватити много већи фонд примера како би се поуздано могло тврдити да је ова тенденција евидентна.

фото-терапија, фото-ћелија” – дакле, не прави се разлика између значења које се односи на светлост и оног у вези са фотографијом. Претпостављамо да је у питању графичка омашка, а С. Ђуровић напомиње да је такве техничке пропусте неопходно поправити јер „све ово додатно компликује већ довољно тешко питање у вези са писањем твореница са префиксоидима” (2019: 99). Пропуст, ипак, није коригован ни у трећем издању (2020).

¹² Одвојено се пише ако *радио* означава радијску установу – *Радио Београд*. А у случају када се *радио* односи на зрачење, добија се сложеница (*радиоактивност, радиологија*).

Табела 1. Упоредни преглед правописних решења за истраживане речи¹³

Правопис српског језика (2010) Матица српска	Правопис српског језика (1993) Матица српска	Правопис српског језика (2004) Милорад Дешић	Велики речник страних речи и израза (2007)	Правописни речник српског језика (2010)
аутопортрет	= аутопортрет	= аутопортрет	= аутопортрет	= аутопортрет
макроплан	= макроплан	= макроплан	~ макроструктура	~ макроклима
мегахит	~ мега звезда	~ мега звезда	~ мега звезда	—————
термоизолација	~ термоселектрана	= термоизолација	= термоизолација	= термоизолација
термо-чарапе	= термо-чарапе	≠ термочарапе	≠ термочарапе	≠ термочарапе
хиперинфлација	= хиперинфлација	= хиперинфлација	= хиперинфлација	= хиперинфлација
ауто-пут	≠ аутопут	≠ аутопут	≠ аутопут	= ауто-пут
ауто-трке	~ ауто-рели	= ауто-трке	= ауто-грка	= ауто-грка
аеро-клуб	≠ аероклуб	≠ аероклуб	≠ аероклуб	≠ аероклуб
аеро-митинг	≠ аеромитинг	≠ аеромитинг	≠ аеромитинг	≠ аеромитинг
фототерапија	= фототерапија	~ фотосинтеза	= фототерапија	= фототерапија
фото-апарат	≠ ~ фототехника	≠ фотоапарат	= фото-апарат	= фото-апарат

¹³ Речи/спојеви се упоређују са нормом задатом у *Правопису* из 2010, а притом су коришћени следећи симболи: знак = показује да исту реч у идентичном облику проналазимо и у другом приручнику; ~ значи да не проналазимо исту реч, али да узимамо у разматрање по саставу сличну; ≠ истиче да се у односу на актуелни правописни захтев реч различито бележи у одређеном приручнику (и она је графички истакнута); — показује да у одређеном приручнику није пронађен исти или сличан пример.

фото-копириница	≠ ~ фотопапир	≠ ~ фотокопија	≠ фотокопириница	≠ фотокопириница
радио-станица	= радио-станица	= радио-станица	= радио-станица	= радио-станица
видео-бим	~ видео-рикордер	~ видео-рикордер	= видео-бим	~ видео-рикордер
минибуc	_____	_____	= минибуc	= минибуc
мини-маркет	~ мини-конгрес	≠ ~ мини голф	≠ минимаркет	≠ минимаркет
фитнес тренер	_____	_____	≠ ~ фитнес-центар	_____
жиро рачун	= жиро рачун	= жиро рачун	≠ жиро-рачун	≠ жиро-рачун
бодибилдер	≠ боди-билдер	≠ ~ боди-билдинг	≠ боди-билдер	≠ боди-билдер
лаптоп	_____	_____	= лаптоп	_____
лајтмотив	= лајтмотив	_____	= лајтмотив	= лајтмотив
етно-село	_____	_____	~ етно-парк	~ етно-парк
зоо-врт	= зоо-врт	_____	= зоо-врт	= зоо-врт
имејл-адреса	_____	_____	~ мејлинг-листа	≠ и-мејл
фер-плеј	= фер-плеј	= фер-плеј	= фер-плеј	= фер-плеј
топ-модел	~ топ-листа	≠ ~ топ листа	= топ-модел	~ топ-форма
фри-шоп	= фри-шоп	= фри-шоп	_____	= фри-шоп
слајд-шоу	_____	_____	= слајд-шоу	_____
лајтшоу	_____	_____	≠ лајт-шоу	≠ лајт-шоу
онлајн-књижара	_____	_____	≠ он-лајн	_____

Приказана табела потврђује „проблем у вези са писањем твореница са префиксоидима који је споран и за примере који се наводе у правопису, а затим и за бројне примере новијих префиксоида који нису ни ушли у правописне речнике и тако додатно отежавају ситуацију и стабилност нормe на овом пољу” (Ђуровић 2019: 96). Истовремено се отвара или, тачније, понавља још један проблематичан моменат: „Да у српској правописној пракси још увек постоје различите неуједначености приликом писања двоименичних сложеница, види се из неуједначене графичке у различитим правописним приручницима” (Лончар Раичевић 2019: 119). Примери који се појављују у табели ексерпирани су из мноштва понуђених илустративних лексичких низова у основном тексту *Правописа* из 2010. године у одељку „Спојено и одвојено писање речи” (т. 83–88). Наведени су оним редоследом како је њихово нормирање тумачено у *Правопису*. Исти примери су део материјала у правописном анкетном упитнику који су попуњавали студенти Факултета педагошких наука у Јагодини на студијском програму *Учитељ* у другом семестру школске 2021/2022. године – 53 студента прве и 56 студената четврте године основних академских студија. Циљ нам је био и да утврдимо колико ће успешно будући учитељи решавати постављене правописне захтеве и да ли ће студенти завршне године показати виши ниво ортографског знања у писању формација са страном препозитивном компонентом.

Правописни упитник сачињен је од примера који се, по нашој слободној процени, често појављују у језику медија и штампе или припадају домену свакодневне комуникације. Тражено је 1) да испитаници подвуку исправно написане формације у дужим или краћим низовима у којима су понуђене три могућности за њихово писање – спојено, одвојено и са цртицом или да заокруже слово испред тачно написане; 2) да од понуђених компонената исправно запишу новонасталу форму (одвојено, састављено или са цртицом); 3) да подвуку погрешно написане примере (дате су три могуће варијанте за записивање, што значи да се у оквиру сваког подниза два одговора морају обележити као нетачна).¹⁴ Овом приликом издвајамо и коментаришемо само карактеристичне резултате.

Првим задатком је тражено да се подвуче оно што је тачно написано – укупно је међу понуђеним облицима било пет правописно исправних: *ае-*

¹⁴ Решење овог задатка има везе са дублетизмима који у различите ортографске области често уносе извесну забуну, инхибирају памћење појединих правила превасходно у основношколском узрасту, а потом онемогућавају аутоматизовану примену правописног знања и на наредним образовним нивоима. Свестрано истражујући изучавање правописа у школи и на факултетима, В. Брборић наглашава да је „плурализам правописних решења крајње непожељан”, као и да у нормативистици никада нису добра објашњења „обично” и „обичније”, поготову не „обичније” од „обичног” (Брборић 2011: 69, 81).

ро-клуб (т. 84), *жиро рачун* (т. 86в), *лајтмотив* (т. 88а), *етно-село* (т. 88б) и *тон-модел* (т. 88б)¹⁵.

За тачно написан облик *аеро-клуб* изјаснило се 33 (62,3%) студената прве године и 23 (41%) студената четврте године. Прилично велики број испитаника је подвукао сложенички облик сматрајући га правилним. Само је 6 (11,3%) студената прве године знало да се *жиро рачун* пише као синтаagma. Нешто већи број испитаника четврте године (50%) препознаје да је њен синтагматски облик правописно коректан, док се остатак испитаника обе године опредељује за полусложенички запис. И за реч *лајтмотив* највећи број студената обе године сматра да се пише одвојено, тако да је добијено само 5 (9,4%) тачних одговора у првој и 19 (33,9%) у четвртој години. Полусложеницу *етно-село* препознаје као тачну форму свега 9 (16,9%) студената прве године и нешто више од једне десетине испитаника четврте године (10,7%). Сви остали сматрају да је треба бележити у синтагматском облику. У односу на испитане студенте који су подвукли *тон-модел* као тачан запис (32% у првој и 26,7% у четвртој години), двоструко је више оних који би ову полусложеницу записали у виду синтагме.

Резултати упућује на закључак да студенти не праве разлику између саставница које су променљиве изван датих спојева и оних несамосталних, већ се, у недостатку поузданих критеријума, због типолошке разноврсности префиксоида страног порекла најчешће опредељују за синтагматски запис.

Други захтев се односио на заокруживање слова испред тачно записаних примера: *зоо-врт* (т. 88б), *аутопортрет* (т. 83), *макроплан* (т. 83), *термо-чаране* (т. 83) и *термоизолација* (т. 83).

Студенти прве године су најбољи резултат показали приликом тачног избора сложеница *термоизолација* (75,5%) и *аутопортрет* (71,7%), док 91% студената завршне године подвлачи као исправно написан облик *аутопортрет* а 85,7% сложеничку форму *термоизолација*. За тачан полусложенички облик *зоо-врт* изјаснило се 64,1 % анкетираних студената прве године и само 23,2% испитаника четврте године. Најлошије су се снашли са препознавањем исправног правописног облика за полусложеницу *термо-чаране* (13,2% тачних одговора студената прве године и 10,7% студената четврте године). Дакле, није примењено правило да се у полусложеници *термо-чаране*, као у нетипичном спрезању, прва саставница појављује као ближа одредница и спецификатор друге, већ је, претпостављамо, закључивано по аналогiji (са записом *термоизолација*).

¹⁵ Поред сваке речи/споја истакнуто је у оквиру које тачке актуелни *Правопис* регулише начин њеног записивања. Тако ће бити означени и сви остали облици које чине корпус истраживања.

У трећем анкетном захтеву издвојена су три низа са по три различита правописна решења за *лајтшоу* (т. 88б), *онлајн-књижара* (т. 88б), *ауто-пут* (т. 84), *мини-маркет* (т. 84).

Обе категорије испитаника најмање тачних одговора дају за *лајтшоу*, а чак 48,2% студената четврте године сматра одвојено писање правилним обликом. Они су мало боље упућени у исправно бележење појма *онлајн-књижара* у односу на своје колеге с прве године студија, али је збирно посматрано највећи број анкетираних још једном синтагму обележио као правописно коректну форму. Изненађује резултат везан за писање полусложенице *ауто-пут*. Наиме, студенти прве године боље знају како се она тачно пише (49% : 28,6% испитаника четврте године), док се од укупно 109 студената њих 55 изјаснило за сложеничку формацију коју важећа норма не препознаје као тачну.¹⁶

Претпоследњи захтев био је да испитаници од задатих компоненти сачине правописно прихватљиву формацију. Очекивани су следећи одговори: *мегахит* (т. 83), *фри-шон* (т. 88б), *бодибилдер* (т. 88а), *аеро-митинг* (т. 84) и *фото-апарат* (т. 84).

Реч *мегахит* је добро написало 13 (24,5%) студената прве и 17 (30,3%) студената четврте године. Готово двоструко већи број испитаника из обе групе опредељује се за синтагматски запис. Да је *фри-шон* исправан облик зна 62,3% студената прве и 64,2% студената четврте године. У својим одговорима понуђене компоненте *боди* и *билдер* исправно, као сложеницу *бодибилдер*, записује скоро половина анкетираних студената прве године (47,2%) и више од половине њих са завршне године студија (66%). Нешто лошији резултат показан је приликом бележења формације *аеро-митинг*. Исправан полусложенички облик записало је мало више од половине студената прве и 32% анкетираних са четврте године. Сразмерно велики проценат испитаника из обе групе сматрао је да формант *аеро* треба записати у оквиру сложенице, а укупно је 34,9% студената одвојено записало понуђене саставнице. За тачно решење – полусложеницу *фото-апарат* определило свега 8 (15%) студената прве и 9 (16%) испитаника са четврте године. Велики је проценат оних који су уместо полусложеничког облика одабрали сложеницу као исправну форму.¹⁷

Добар резултат није постигнут ни у уочавању и одабиру погрешно написаног облика препозитивних конституената страног порекла у низу сачињеном од три варијанте за сваку од осам понуђених формација. Захтев је у последњем задатку инвертован у односу на уобичајено подвлачење формације коју као исправну прописује важећи *Правопис*. То не би требало да буде збуњујуће уколико је у оквиру познавања правописних правила фиксиран ортографски

¹⁶ Ако погледамо упоредну табелу, приметимо да се у три од четири правописна приручника, па и у *Правопису* из 1993. ова формација управо пише као сложеница.

¹⁷ Управо тако је *Правопис* из 1993. нормирао наведену формацију.

коректан и валидан облик. За сваки од наведених облика (*минибус, фер-плеј, лаптоп, имејл-адреса, видео-бим, радио-станица, фото-копирница* и *фототерапија*) студенти прве године давали су много мање тачних одговора од студената четврте године.

Показало се ипак да ни за једну формацију није дато више од половине тачних одговора (максимум је износио 41%, и то за полусложенички облик *фер-плеј*). Највећи проценат грешака појавио се приликом препознавања тачног решења за полусложенице *имејл-адреса* и *фото-копирница*. Извесно је да студентска популација ове појмове често употребљава, сходно својим факултетским обавезама, па утолико више изненађује лош постотак у бирању исправног записа датих спојеница са формантом страног порекла.

Да је писање формација са формантима страног порекла тешко савладив проблем сведочи тачност одговора испод 20% забележена за отприлике трећину истраживаних речи код студената прве, односно четвртину код студената четврте године студија. За обе групе испитаника нарочито компликовани за решавање били су задаци са примерима *етно-село, термо-чарапе, онлајн-књижара, фото-апарат, имејл-адреса, фото-копирница*, а најуспешније су препознавали начин писања речи *термоизолација, бодибилдер* и *фри-шоп*. Истакнути примери подведени су под различите тачке одељка „Спојено и одвојено писање речи” у *Правопису* из 2010, тако да не можемо са сигурношћу тврдити који типови префиксоида/форманата страног порекла изазивају највеће правописне недоумице код студената-испитаника.

Анализирајући добијене податке, установили смо да се анкетирани студенти врло често опредељују за одвојено писање онда када норма захтева полусложенички или чак сложенички облик, што би могло да значи како испитаници осећају самосталност двеју саставница, али нису довољно информисани о томе да се несамостални непроменљиви форманти раздвајају цртицом уместо белином од другог члана споја. Питање је може ли се уопште говорити о поузданом знању у вези са писањем формација са страном препозитивном компонентом, с обзиром на тешко памтљиву класификацију и компликоване критеријуме. У мноштву илустративних примера има извесних понављања и преклапања што најчешће води ка учењу напамет или сталном помагању *Правописом*.

Писмено изражавање је најнепосреднији начин да се открије ортографско (не)знање пошилаоца с обзиром на то да је изложено критичкој процени прималаца. „Проблем писања сложених именица са првом страном компонентом није нов у српском језику, али је у последње време израженији него што је био раније” (Лончар Раичевић 2019: 118). С друге стране, „[...] решења која се нуде у *Правопису* веома су збуњујућа, а то не би смело да буде тако, посебно ако желимо да се правопис савлада у основној школи. Ученик који има пет-

наест година неће, међутим, лако моћи да разуме следећа решења која нам нуди *Правопис* (т. 84): *аутострада* : *ауто-пут*; *аеродинамика* : *аерозагађење*; *мотоманија* : *мото-клуб*” (Драгићевић 2019: 151).

Понекад због нередовног и ретког понављања и учвршћивања градива стечено знање почиње да слаби, постаје несигурно и непоуздано.¹⁸ Предзнање о области коју смо истраживали очигледно није довољно постојано да би се лако и ефикасно обогатило наставним садржајима на универзитетском нивоу. Значајно је, и то посебно истичемо, да се у поменутих новијим истраживањима појављују и конкретни предлози и препоруке, најпре о примарној улози формалних критеријума: „а) творенице са префиксоидима пишу се као сложенице када у другом делу творенице имају несамосталан формант и б) творенице са префиксоидима пишу се са цртицом када у другом делу творенице постоји самостална лексичка јединица па полусложеничко писање указује на напроменљивост првог форманта” (Ђуровић 2019: 102); „[...] оне јединице које се састоје из компонената које могу бити и лексеме (*мегафон-дипломатија*) треба третирали као полусложенице и писати их са цртицом, а лексичке јединице са префиксоидима (*евроскептик*) треба третирали као префиксалне и писати их спојено” (Драгићевић 2019: 151). Намера је да се постојећи критеријуми поједноставе, како би се по аналогiji и без много двоумљења исправно записивале и творенице са префиксоидима које нису забележене у *Правопису*.

Иако је приметно настојање да се не наруше већ стабилизирани обичаји, односно да се унесе „више сагласности у регулисање несумњиво сличних склопова” (*Правопис* 2010: 78), због нестабилних критеријума и тешког запамћивања правила о писању полусложеница и сложеница, нарочито са префиксоидима страног порекла, ова област остаје деликатно подручје у изучавању ортографије за будуће учитеље на Факултету педагошких наука. Студенти прве године полажу испит из предмета Српски језик 1 који обухвата и правописну област. По завршетку те испитне обавезе њихово познавање ортографске норме се званично не проверава до завршне године основних студија, када у школама-вежбаоницама реализују практична предавања из Методичког практикума српског језика и књижевности. Говорећи о правописним вежбама у настави, В. Брборић потцртава како су резултати студената учитељских факултета у истраживањима која су третирали правописну норму – врло неповољни и сматра да се наставном изучавању правописа на том образовном

¹⁸ „Правописна правила се релативно брзо уче и усвајају без већих тешкоћа, али се навика да им се у пракси удовољи врло споро и тешко развија. Зато је упознавање ученика са правописним нормама само почетак једног врло дугог и истрајног посла који се остварује практичном обуком, односно низом систематских вежбања. [...] Систематска примена погодних вежбања омогућава да теоријско познавање правописа благовремено пређе у одговарајуће умеће те да се као стечена радна навика испољи у практичној примени.” (Николић 1992: 583)

нивоу мора посветити много више пажње и простора (Брборић 2006: 36). У пракси се чак показује да студенти завршне године нити поседују примерак актуелног *Правописа*, нити показују довољну заинтересованост да се њиме перманентно служе, што им отежава рад на припремању часова за ученике млађих разреда основне школе, где се вреднује и писана форма њихових нацрта за час, а неретко на тим часовима реализују и правописне садржаје.

У том смислу је значајно да се елементарна писменост и провера познавања базичних ортографских правила уведе као предиспитна обавеза, уколико то није планиран садржај посебног предмета на студијским програмима. Потребно је настојати да студенти свесно и активно учествују у стицању правописних знања, усмеравају их да запажају проблематичне правописне конструкције које захтевају упоређивање са важећим *Правописом*, афирмисати намеру и жељу да се пронађе и запамти правописно коректан облик и подстицати критички осврт на правописна решења у уџбеницима којима се служе на студијама. Такође је изузетно важно успостављење чвршће везе правописних садржаја са наставом књижевности. Уколико студенте упућујемо на перманентну употребу одобрених правописних приручника¹⁹ и редовну ортографску самопроверу због комуницирања писаним порукама на различитим друштвеним мрежама и платформама, размене информација мејлом и испита које писмено полажу, можемо рачунати и на остваривање комплексног васпитног циља – развијање свести о томе колико поштовање правописне норме одсликава однос према професији, општу културу и личност сваког учесника у писаној форми комуникације.

ЛИТЕРАТУРА

- Брборић 2006:** Вељко Брборић, *Правописне вежбе у настави, Књижевност и језик*, ЛШ/1–2, 135–145.
- Брборић 2011:** Вељко Брборић, *Правопис и школа*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Дешић '2004** [1994]: Милорад Дешић, *Правопис српског језика. Приручник за школе*, Земун: Нијанса.
- Драгићевић 2019:** Рајна Драгићевић, *Правописна решења нових речи у српским штампаним медијима, Нови прилози српском правопису*, приредио Милош Ковачевић, Нови Сад: Матица српска – Вишеград: Андрићев институт 141–153.

---

¹⁹ В. Брборић у књизи *Правопис и школа* (2011: 69) напомиње да је Министарство просвете за употребу у настави одобрило два правописа – *Правопис српскога језика* Матице српске и *Правопис српског језика – Приручник за школе* Милорада Дешића.

- Ђуровић 2019:** Сања Ђуровић, Тројако писање твореница са префиксоидима у српском језику, *Нови прилози српском правопису*, приредио Милош Ковачевић, Нови Сад: Матица српска – Вишеград: Андрићев институт, 93–104.
- Ивић и др. 2007:** Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, *Српски језички приручник*, Београд: Београдска књига.
- Клајн/Шипка 2007:** Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, друго (доштампано) издање, Нови Сад: Прометеј.
- Ковачевић 2019:** Милош Ковачевић, Нажалост а на срећу, *Нови прилози српском правопису*, приредио Милош Ковачевић, Нови Сад: Матица српска – Вишеград: Андрићев институт, 81–92.
- Лончар Раичевић 2019:** Александра Лончар Раичевић, О усклађености правописних приручника у писању и изговори сложених именица у српском језику, *Нови прилози српском правопису*, приредио Милош Ковачевић, Нови Сад: Матица српска – Вишеград: Андрићев институт, 117–125.
- Николић 1992:** Милија Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Правопис 1993:** *Правопис српскога језика*, приредили Митар Пешикан, Јован Јерковић и Маго Пижурица, Нови Сад: Матица српска.
- Правопис 2010:** *Правопис српскога језика*, Митар Пешикан, Јован Јерковић, Маго Пижурица (измењено и допуњено издање), Нови Сад: Матица српска.
- Симић 1991:** Радоје Симић, *О нашем књижевном језику*, Никшић: НИП Универзитетска ријеч.
- Шипка 2010:** Милан Шипка, *Правописни речник српског језика са правописно-граматичким саветником*, Нови Сад: Прометеј.

WRITING FORMATIONS WITH A FOREIGN PREPOSITIONAL COMPONENT

Summary

The paper provides an overview and comparative analysis of spelling solutions for writing compounds with a prepositional component of foreign origin, based on valid spelling rules and language and spelling manuals. Part of the paper is devoted to the analysis of answers in the survey for students of the first and final year of the Faculty of Education in

Jagodina, department class teacher education. Instead of a complete methodological framework, only the research results relevant to this paper have been extracted and discussed. The paper focuses on and points out the connection between orthographic instability and changing spelling usages in refinements, revisions and mutual authorship disputes of certain solutions, especially for the newer lexicon. Furthermore, unfavorable results of the spelling check of the selected category of respondents was emphasized. It was concluded that simpler and harmonized criteria would contribute to making orthographic knowledge in the field of combined and separate writing of words more reliable and durable.

Keywords: spelling rules, language and spelling manuals, prepositive component of foreign origin, combined and separate writing.

Maja M. Dimitrijević